VNÍMÁNÍ PŘÍJMOVÝCH NEROVNOSTÍ A PREFERENCE OHLEDNĚ ROZDĚLENÍ PŘÍJMŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Ivan Petrušek*

Abstract

Perceptions of Income Inequality and Preferences Regarding Income Distribution in the Czech Republic

A representative survey of adult population is used to analyse perceptions of existing income inequality and preferences for ideal income distribution in the Czech Republic. On average, Czechs view the distribution of disposable income as more unequal than it actually is. This biased perception results from underestimating total income shares belonging to bottom quintiles and overestimating the total income share belonging to the top income quintile. Whereas the majority of Czechs prefer some level of income stratification, there are about four tenths of people who would prefer to live in a completely equal society. These are primarily older, less educated and lower income people whose preferences formulated under uncertainty are mostly consistent with the maximin principle and inequality aversion. Almost a fifth of Czechs would prefer an income distribution consistent with efficiency concerns.

Keywords: income distribution, perceptions, equality preferences, Czech Republic

JEL Classification: D31, D83, D63

Úvod

Problematika ekonomických nerovností získává v posledních letech stále větší pozornost. Publikace některých ekonomů (Piketty, 2014; Stiglitz, 2013; Atkinson, 2015) významně překročily hranice ekonomie, a téma ekonomických nerovností (a s ním související návrhy jak dospět k rovnějším uspořádáním) se tak stalo předmětem diskuse nejen v rámci dalších společenskovedních disciplín, ale i v médiích, politických kampaních a mezi samotnými občany. Ekonomické nerovnosti a s nimi spojená problematika přerozdělování představují klíčový předmět politické soutěže v demokratických systémech, kolem něhož se ustavuje tradiční dělení na levici a pravici (Piketty, 2015, s. 1).

V tomto článku je na problematiku ekonomických nerovností nahlíženo z perspektivy občanů demokratických zemí. Vše zahrnující oblast ekonomických nerovností přitom omezujeme na rozdělení disponibilních příjmů (mzdové nerovnosti, nerovnosti bohatství nebo další formy ekonomických nerovností nejsou diskutovány). Konkrétně v textu zkoumáme, jak obyvatelé České republiky (dále ČR) vnímají existující rozdělení příjmů ve společnosti. Zároveň analyzujeme, v jaké společnosti by obyvatelé ČR z hlediska distribuce příjmů preferovali žít.

* Ivan Petrušek (ivan.petrusek@soc.cas.cz), Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Práce na tomto článku byla podpořena grantem GAČR č. 16-04885S *Změny ve vnímání role státu v pokrizovém období. Česká republika v komparativní perspektivě*.

Ke zkoumání percepce příjmových nerovností a preferencí ohledně rozdělení příjmů využíváme data z reprezentativního šetření, které bylo navrženo jako částečná replikace dvou obdobných šetření realizovaných v USA a Austrálii (Norton a Ariely, 2011; Norton *et al.*, 2014).¹ Tato šetření zjistila, že obyvatelé zmíněných států celkově významně podhodnocují existující nerovnosti. Předkládaná studie byla realizována v zemi, která se svým kontextem významně liší od obou anglosaských zemí. ČR představuje postkomunistickou zemi, ve které ekonomické nerovnosti ani zdaleka nedosahují rozměrů těchto tradičních kapitalistických společností. V roce 2014 měl Giniho koeficient ekvivalizovaných disponibilních příjmů v USA hodnotu 0,394; v Austrálii 0,337 a v ČR 0,257.²

Jelikož obdobné reprezentativní šetření nebylo zatím v českém kontextu realizováno, prezentovaná studie poskytuje unikátní poznatky o percepcích existujících příjmových nerovností obyvateli ČR. Ve srovnání se studiemi realizovanými Nortonem a kolegy věnujeme při vnímání příjmových nerovností pozornost také individuální úrovni (na rozdíl od agregované, celospolečenské úrovně). Konkrétně pro každého respondenta počítáme Giniho koeficient jako indikátor jeho individuálního vnímání rozdělení příjmů. Kromě celkového vnímání rozdělení příjmů v ČR máme možnost zkoumat rozdíly ve vnímání nerovností mezi jednotlivci. Ve srovnání se dvěma uvedenými studiemi pracujeme mnohem detailněji s odpověďmi respondentů v otázce preferování různých typů společností z hlediska rozdělení příjmů. Kromě prezentování četností odpovědí na jednotlivá srovnání preferencí zavádíme koncept dominantní preference, který zohledňuje odpovědi na několik otázek současně.

Článek je strukturován následujícím způsobem. Nejprve konceptualizujeme vnímání rozdělení příjmů ve společnosti jako problém statistické inference a představujeme teoretický rámec preferování různých typů společností z hlediska distribuce příjmů. V druhé části popisujeme realizované dotazníkové šetření. Ve třetí části pomocí získaných dat analyzujeme, jak obyvatelé ČR vnímají rozdělení disponibilních příjmů v zemi a zda se klíčové sociodemografické skupiny v jejich percepcích vzájemně odlišují. Ve čtvrté části zkoumáme, v jakém typu společnosti by obyvatelé ČR chtěli ideálně žít. V této části rovněž analyzujeme vztahy mezi preferencemi ohledně rozdělení příjmů ve společnosti a sociodemografickými proměnnými.

1. Vnímání rozdělení příjmů, preference ohledně rozdělení příjmů ve společnosti

Posouzení rozdělení všech příjmů ve společnosti představuje velmi komplexní úlohu. Nelze očekávat, že by běžní lidé znali parametry rozdělení příjmů ve společnosti (v podobě jak o tomto rozdělení uvažují ekonomové nebo statistici). V článku tudíž nezkoumáme

1 Rádi bychom poděkovali prof. Michaelu Nortonovi za poskytnutí dotazníku, který společně s prof. Danem Arielym implementovali v jejich americkém šetření (Norton a Ariely, 2011).

2 Giniho koeficient je indikátorem příjmových nerovností, přičemž jeho hodnoty mohou být v intervalu od 0 (úplná rovnost) a 1 (maximální možná nerovnost). Uvedené hodnoty Giniho koeficientů za rok 2014 pocházejí z databáze OECD (dostupné na adrese: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>).

znalosti jedinců, ale jejich subjektivní vnímání distribuce příjmů. Předcházející studie (Norton a Ariely, 2011; Norton *et al.*, 2014) ukázaly, že většina respondentů má vychýlené představy o rozdělení příjmů v jejich zemi, což po agregování individuálních percepce vede k systematickému vychýlení vnímání ekonomických nerovností.

Ohodnocení rozdělení příjmů v celé populaci je možné konceptualizovat jako problém statistické inference (Cruces *et al.*, 2013, s. 101–102). Jedinci pozorují (nebo na základě dostupných informací odhadují) příjmy jen u různých podmnožin populace, přičemž na základě těchto informací si formulují představy o celkovém rozdělení příjmů v populaci. Představy o rozdělení příjmů tedy závisí jednak na přístupu k informacím, a zároveň na schopnosti tyto informace vyhodnocovat a agregovat. Jednou ze strategií, která umožňuje tuto velmi komplexní úlohu zjednodušit, představuje heuristika reprezentativnosti (Tversky a Kahneman, 1974). Jedinci mají představu o příjmech jen u podskupiny populace, na základě které potenciálně formulují odhady ohledně celé populace. Tyto představy si mohou utvořit na základě informací z různých typů médií (např. z televize, internetu, novin) nebo na základě sociálních interakcí s dalšími lidmi. Informace o příjmech lidí, kterými jedinec disponuje, nemusí být reprezentativní za celou populaci (zejména když většina informací pochází z jeho/její referenční skupiny), a formulované odpovědi tedy podléhají vychýlení (podhodnocení nebo nadhodnocení nerovností).

Další mentální zkratkou, kterou mohou lidé aplikovat, je heuristika ukotvení. Při této strategii jedinec formuje představy o příjmových nerovnostech ve společnosti na základě informací dostupných při samotném procesu zjišťování (Tversky a Kahneman, 1974). Například při v tomto článku aplikované metodě dotazníkového šetření jsou respondentům nejdříve představeny dvě krajní varianty rozdělení příjmů, které mohou ve společnosti teoreticky existovat (tzn. úplná rovnost a maximální nerovnost). Pokud ale respondenti neprovedou dostatečné přizpůsobení dostupných teoretických situací (které reálně neexistují v žádné zemi), tak nezbytným důsledkem je vychýlení jejich vnímání rozdělení příjmů od skutečných hodnot.

V textu při zkoumání preferencí ohledně rozdělení příjmů ve společnosti vycházíme z tradice normativní literatury, která pracuje s koncepty jako spravedlnost nebo férovost (Rawls, 1999; Ordóñez a Mellers, 1993; Norton a Ariely, 2011; Okun, 2015). Zajímáme se o preference, které nejsou čistě instrumentální (maximalizující individuální užitek aktéra), ale zohledňují obecnější hodnotové orientace. Kvůli zaměření na obecnější představy lidí o uspořádání společnosti formulují aktéři své preference při nejistotě ohledně jejich individuální situace. Nejistota při rozhodování je určena tzv. závojem nevědomosti (veil of ignorance). Závoj nevědomosti vychází z myšlenkového experimentu navrženého americkým filozofem Johnem Rawlsem, v rámci kterého se mají aktéři pokusit formulovat své politické preference bez znalosti vlastní situace (Rawls, 1999, s. 118–123). Závoj nevědomosti znamená, že individuální aktér při procesu rozhodování nezná svoji vlastní situaci (příjem, věk, pohlaví, sociální status atd.). Aktér tedy neví, jakým způsobem různé alternativy ovlivní jeho aktuální situaci, a tudíž při formulování preference musí zvažovat obecnější principy (jako je spravedlnost, rovnost nebo efektivnost). Samotný Rawls přitom předpokládá, že lidé se budou pod závojem nevědomosti přiklánět

k uspořádáním, které zlepšují situaci nejméně zvýhodněným členům společnosti (a tedy budou klást větší důraz na rovnost ve společnosti).³ Tento Rawlsův *princip rozdílu* bývá v ekonomické terminologii označován jako *maximin* (maximalizace minima) principu preference (Engelmann a Strobel, 2004; Rae *et al.*, 1981, s. 110).⁴

Individuální preference ohledně různých uspořádání rozdělení příjmů ve společnosti se často konceptualizují z hlediska konfliktu (trade-off) mezi efektivností a rovností (Ordóñez a Mellers, 1993; Mitchell *et al.*, 1993; Schwartz, 2011). Podle této konceptualizace je s vyšší efektivností (tzn. větším koláčem celkových příjmů před zdaněním) spojena menší rovnost (tzn. nerovnější rozdělení příjmů mezi členy společnosti), a naopak větší rovnost je asociována s nižší efektivností (protože přerozdělování příjmů je spojeno s administrativními náklady a snižuje pobídky pro individuální snahu u jedinců s vysokými příjmy (Okun, 2015, s. 90)).

Aktér při možnosti výběru z alternativních rozdělení příjmů ve společnosti uvažuje nad konfliktem mezi rovností a efektivností. Rovná společnost na jedné straně maximalizuje absolutní rovnost, ale na druhé straně snižuje efektivnost (ve smyslu maximalizace sumy všech příjmů před zdaněním). Nerovné společnosti poskytují pobídky pro individuální snahu a představují vidinu vertikální sociální mobility, čímž zvyšují celkovou efektivnost. Preferování do jisté míry nerovné společnosti jako alternativy mezi úplnou rovností a nerovnějšími uspořádáními společnosti může být interpretováno jako potenciální snaha vzájemně balancovat rovnost a efektivnost (Schwartz, 2011).

2. Design výzkumu a data

Percepcím příjmových nerovností v českém kontextu dosud věnovalo pozornost několik autorů, kteří k tomuto účelu zvolili různé způsoby měření. Například Řeháková (2000) zkoumala vnímání příjmových nerovností na datech z výzkumů, které se respondentů ptaly na hodnoty průměrného měsíčního příjmu u jedenácti profesí s různým společenským statusem (od nekvalifikovaného dělníka až po soudce Nejvyššího soudu). Vnímaná nerovnost v příjmech se podle autorky v devadesátých letech zvyšovala, s čímž byla asociována i silící tendence k upřednostňování rovnoměrnějšího rozdělení příjmů (Řeháková, 2000, s. 37–38). Večerník (1996) zkoumal vnímání příjmových nerovností prostřednictvím otázky z modulu ISSP Sociální nerovnosti, která nabízela respondentům vybrat si z pěti diagramů znázorňujících různé typy společností. Většina lidí vnímala českou společnost jako postupně zužující se pyramidu, s relativně malou ekonomickou elitou na špici, poměrně silnou střední třídou a většinou lidí na spodku pomyslné pyramidy (Večerník, 1996). Někteří další výzkumníci navrhli způsoby, jak odpovědi na tyto grafické otázky převést na vnímání celkových příjmových nerovností v zemi v podobě

3 Rawls (1999, s. 130–131) zároveň dodává, že nerovnější uspořádání společnosti je ospravedlnitelné, jen pokud zlepšuje situaci nejméně zvýhodněných členů společnosti.

4 Rawls s touto ekvivalencí nesouhlasí, protože princip rozdílu podle něho představuje obecný princip spravedlnosti a maximin kritérium představuje pravidlo pro volbu preference při značné nejistotě (Rawls, 1999, s. 72–73).

Giniho koeficientu (Gimpelson a Treisman, 2015). Jiní autoři vycházejí při měření percepce celkových nerovností z odpovědi na sebeklasifikaci respondentů do decilů příjmů. Za předpokladu, že jsou data v těchto výzkumech reprezentativní pro zkoumanou populaci, by se ke každému decilu příjmů měla přiřadit přibližně desetina respondentů. Většina Čechů se podle očekávání řadí k pátému (asi třetina respondentů) a následně čtvrtému a šestému decilu (Engelhardt a Wagener, 2014; Gimpelson a Treisman, 2015), což značí rozdíl mezi skutečným a vnímaným rozdělením příjmů.

Tento článek využívá při zkoumání vnímání rozdělení příjmů v české společnosti zcela odlišný způsob měření. Konkrétně byl reprezentativní soubor respondentů dotazován, aby postupně odhadl, jaký podíl všech disponibilních příjmů v ČR připadá na jednotlivé kvintily obyvatel vzestupně seřazeným podle velikosti příjmů. Tento v českém kontextu dosud ojedinělý způsob měření se tedy vztahuje na všechny obyvatele ČR (a ne jen na vybrané profese). Zároveň ve srovnání s grafickým zadáním otázek, které respondentům neprezentují přesné údaje o rozdělení příjmů ve společnosti z hlediska příjmových kategorií (tzn. výše příjmů oddělující jednotlivé vrstvy pyramidy), náš způsob přesně definuje koncept kvintilů příjmů a následně vyžaduje formulaci odpovědi v číselné formě. Ve srovnání s mezinárodním šetřením ISSP (modul Sociální nerovnosti) se tedy snaží eliminovat subjektivní vnímání znění otázky (samotné vnímání rozdělení příjmů jedinci je subjektivní, a tudíž předmětem různých vychýlení).

Analyzovaná data byla získána v rámci dotazníkového šetření, které bylo realizováno v průběhu listopadu 2016. Data jsou reprezentativní pro populaci obyvatel ČR starší 18 let. Respondenti byli vybíráni kombinací náhodného výběru oblastí a kvótního výběru respondentů v rámci těchto oblastí. Dotazování realizovala výzkumná agentura Median prostřednictvím metody CAPI a celkem byly získány odpovědi od 1 023 respondentů.

Abychom zajistili, že všichni respondenti pracovali se stejnou koncepcí příjmu, tazatelé nejdříve přečetli uvozovací větu, která definuje příjem, resp. jeho různé zdroje: *„Zdrojem příjmu může být nejen plat ze zaměstnání, ale i příjem z podnikatelské činnosti, z vedlejších výdělečných činností nebo majetku (příjmy z pronájmů, akcií, dluhopisů atp.). Zdrojem příjmu jsou i sociální příjmy (např. důchody, dávky v nezaměstnanosti, dávky v mateřství).“* Při formulování této definice jsme vycházeli z definice příjmu na stránkách Eurostatu.⁵ Naším cílem bylo co nejvíc zjednodušit a zkrátit definici, ale zároveň demonstrovat komplexnost tohoto klíčového konceptu.

Následně byla respondentům prezentována uvozovací věta: *„Představte si teď, prosím, že seřadíme všechny obyvatele České republiky od těch s nejnižšími příjmy až po ty s nejvyššími příjmy. Následně takto seřazené obyvatele rozdělíme do pěti stejně velkých skupin. Teď se Vás postupně zeptáme, jaký podíl všech příjmů v České republice podle Vašeho názoru připadá na jednotlivé skupiny obyvatel. Pokud si myslíte, že všichni obyvatelé České republiky mají stejně vysoký příjem, tak prosím přiřadte každé skupině*

5 Data o rozdělení ekvivalizovaných disponibilních příjmů domácností v ČR (a Litvě jako příkladu země s více nerovnou společností než je česká společnost) jsme získali ze stránek Eurostatu. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, vyhledávací kód pro příslušnou tabulku: `ilc_di01`

20%. Pokud si myslíte, že na nejbohatší skupinu připadají všechny příjmy ve společnosti, tak jí prosím přiřadte 100 %.” Uvozovací věta měla plnit několik důležitých funkcí. Za prvé, volnými slovy definovala koncept kvintilu jako pětiny podle výšky příjmu vzestupně seřazených obyvatel. Za druhé, respondentům naznačila, že všechny příjmy ve společnosti tvoří dohromady 100 % a že preferována forma odpovědi je v procentech (preferována ve srovnání se zlomkem nebo desetinným číslem). Za třetí, prezentovala dvě extrémní varianty, které mohou ve společnosti z hlediska rozdělení příjmů teoreticky nastat. Rozdělení příjmů ve společnosti a odpovědi respondentů tudíž mohly variovat mezi úplnou rovností (kdy na každý kvintil připadá přesně 20 % všech příjmů) a maximální nerovností, kdy na pátý kvintil připadá všech 100 % příjmů.⁶

Vzhledem k relativní složitosti otázek byli respondenti v případě odpovědi „nevím“ tazatelem pobídnuti, aby se pokusili odpověď u daného kvintilu uhádnout. To znamená, že jsme se zajímali o nejlepší odhad vycházející z jejich vnímání příjmových nerovností v české společnosti. Navzdory všem popsaným krokům jsme si byli vědomi, že pro nezanedbatelnou část respondentů budou otázky natolik složité, že se to projeví na podílu chybějících hodnot (odpovědích typu neví, nechápe otázku, nedokáže odpovědět). U první otázky týkající se pětiny obyvatel s nejvyššími příjmy neuvedlo odpověď celkem 120 respondentů (11,7 % všech dotazovaných). Podíl chybějících hodnot s dalšími dotazovanými kvintily postupně mírně narůstal a u poslední otázky týkající se obyvatel s nízkými příjmy dosahoval 18 % všech respondentů (184 respondentů). Tito respondenti byli z analýzy vnímání příjmových nerovností vyřazeni. Součet odpovědí na otázky ohledně podílů všech příjmů připadajících jednotlivým kvintilům je vždy 100 % (u 839 respondentů, kteří formulovali odpověď u všech 5 kvintilů).

Po skupině otázek týkajících se vnímání rozdělení příjmů následovaly tři otázky, zjišťující jaké rozdělení příjmů ve společnosti lidé preferují. Konkrétně byly respondentům postupně ukázány tři dvojice pruhových grafů, které znázorňovaly rozdělení příjmů ve třech rozdílných společnostech. Tyto společnosti byly respondentům prezentovány pod písmeny A, B a C. Ve skutečnosti se jednalo o rozdělení příjmů odpovídající situaci v ČR (A), Litvě jako významně nerovnější postkomunistické společnosti, než je česká společnost (C) a hypotetické společnosti (B), ve které panuje úplná rovnost příjmů.⁷ Všechny tři pruhové grafy současně zobrazuje obrázek 3. Respondenti měli u každé dvojice grafů vybrat, ve které z těchto společností by raději žili. Před výběrem odpovědi

6 Tyto extrémní varianty zároveň definují logická omezení možností odpovědi na jednotlivé otázky. Například minimální podíl všech příjmů u nejbohatší pětiny obyvatel populace musí být 20 % (maximum je 100 % všech příjmů). U dalších otázek zjišťujících podíly příjmů ostatních kvintilů byly rozsahy možných číselných odpovědí u každého respondenta individuálně přepočítávány v závislosti na sledu jeho odpovědí (aby nedošlo k situaci, že součet hodnot u pěti kvintilů přesahoval 100 %). V případě, že respondent uvedl odpověď mimo možný rozsah, tazatel ho na tuto skutečnost upozornil a požádal ho o změnu odpovědi.

7 U ČR a Litvy grafy znázorňovaly situaci na základě dat z roku 2015. Litvu jsme zvolili kvůli tomu, že ve srovnání s ČR se jedná o významně nerovnější společnost. Zároveň v Litvě nejsou tak extrémní příjmové nerovnosti jako v USA nebo Austrálii. Předpokládali jsme totiž, že jen minimum lidí by při nejistotě spojené se závojem nevědomosti preferovalo tak nerovnou společnost, jakou je společnost americká.

byli respondenti explicitně upozorněni, že „*kdybyste se stal/a součástí této společnosti, tak byste byl(a) náhodně přiřazen(a) do jedné z těchto pěti skupin. To znamená, že byste mohl(a) být v pětině obyvatel s nejvyššími příjmy, anebo třeba i v pětině obyvatel s nejnižšími příjmy.*“ Cílem tedy bylo přimět respondenty formulovat odpovědi pod závojem nevědomosti. Tímto dovětkem jsme se snažili eliminovat vliv aktuální pozice respondenta v rámci rozdělení příjmů v české společnosti a pobídnout ho formulovat obecnou preferenci ohledně uspořádání společnosti. Z předchozích studií totiž víme, že výška osobního příjmu a vnímání vlastní pozice v rámci rozdělení příjmů ve společnosti ovlivňují preference ohledně redistribuce příjmů, a tedy i preference ohledně rozdělení příjmů ve společnosti (Cruces *et al.*, 2013). Naším záměrem bylo zjistit obecnější preference jedinců ohledně ideálního rozdělení příjmů ve společnosti a ne preference, které by byly racionální z hlediska jejich aktuálního (nebo vnímaného) postavení ve společenské struktuře. Zároveň jsme si vědomi, že sociodemografické charakteristiky lidí jsou asociovány s preferencemi ohledně rozdělení příjmů a jejich vliv na odpovědi nelze podobným definováním situace zcela eliminovat.

3. Vnímání příjmových nerovností v České republice

Obrázek 1 zobrazuje histogramy četností odpovědi na jednotlivé otázky týkající se vnímání rozdělení příjmů. Je z něj patrné, že respondenti u jednotlivých otázek nejčastěji volili odpovědi v desítkách procent (nebo případně pětkách procent). Histogramy proto obsahují výrazné skoky u těchto „zaokrouhlených“ hodnot.⁸ Dále je potřeba zdůraznit, že přibližně každý sedmý respondent uvedl u všech otázek odpověď 20 % (tzn. odpovědi odpovídající úplné rovnosti příjmů ve společnosti). Otázkou zůstává, jaká část těchto respondentů si to skutečně myslí a u jaké části respondentů se jedná o neporozumění zadání nebo o vychýlení v důsledku aplikace heuristiky ukotvení (bez jakéhokoli přízpůsobení odpovědi odvozené ze zadání otázky). S touto skupinou respondentů v této části článku nepracujeme (tzn. tyto respondenti nejsou součástí obrázků 1 a 2).⁹ Předpokládáme totiž, že vzhledem ke skutečnosti, že v nejbližším okolí každého jedince téměř s jistotou existují lidé s nerovnými příjmy, absolutní většina jedinců by měla být schopna formulovat základní úsudek, že všichni lidé v ČR nemají stejný příjem. Jinými slovy předpokládáme, že u většiny těchto respondentů se nejedná o jejich vnímání české společnosti jako zcela rovné, ale o důsledek nepochopení znění otázek (nebo aplikování heuristiky ukotvení). Důsledky těchto jevů by tedy analyzovaná data zanášely šumem, který snižuje celkové vnímání příjmových nerovností v ČR.¹⁰

8 Šířka každého sloupce je u všech pěti histogramů definována 2 %.

9 Celkem jsme tedy z analýzy vnímání příjmových nerovností v ČR vyřadili 148 respondentů, kteří všem pěti kvintilům přiřadili 20% podíl na všech příjmech. Všechny 5 histogramů na obrázku 1 je tedy založeno na odpovědích 691 respondentů (1 023 – 148 – 184 [respondentů s chybějícími hodnotami] = 691).

10 Při práci s těmito respondenty má průměrný Giniho koeficient hodnotu 0,265. Po vyřazení zmíněných respondentů nevyhnutelně vzroste hodnota průměrného Giniho koeficientu na 0,322 (protože chybí respondenti, u kterých měl koeficient hodnotu 0).

Obrázek 1 | Histogramy četností odpovědí na otázky ohledně vnímání rozdělení příjmů v ČR a odpovídající Lorenzovy křivky

Zdroj: data agentury Median, Eurostat, vlastní výpočty

Respondenti celkově nadhodnocují existující nerovnosti disponibilních příjmů v ČR. Podle dat z Eurostatu připadalo v roce 2015 na vzestupně seřazené kvintily obyvatel přibližně 10, 15, 18, 22 a 35 procent všech příjmů. Průměrné hodnoty odpovědí z našeho šetření jsou umístěny pod histogramy jednotlivých kvintilů v obrázku 1. U prvních dvou kvintilů respondenti podhodnocují podíly celkových příjmů v průměru o asi 3 procentní

body. U třetího a čtvrtého kvintilu podhodnocují, resp. nadhodnocují, podíly celkových příjmů o přibližně 1,5 procentního bodu. Nakonec u pátého kvintilu dochází k nadhodnocování podílu celkových příjmů až o asi 6 procentních bodů. Celkové nadhodnocení vnímaných příjmových nerovností ve srovnání se skutečnými nerovnostmi znázorňuje také průběh Lorenzových křivek v pravé dolní části obrázku 1. Průběh skutečné a vnímané Lorenzovy křivky je relativně podobný, přičemž ale bližší poloha vnímané křivky k horizontální ose grafu vyjadřuje nadhodnocování vnímání skutečných příjmových nerovností.

Tyto výsledky jsou v ostrém kontrastu se zjištěními z obdobných výzkumů realizovaných v USA a Austrálii. V obou těchto zemích totiž respondenti velmi významně podhodnocovali rozsah existujících ekonomických nerovností (Norton a Ariely, 2011; Norton *et al.*, 2014).¹¹ Domníváme se, že celkové vnímání ekonomických nerovností a jeho potenciální vychýlení závisí na míře ekonomických nerovností v rámci konkrétní země. Pokud jsou nerovnosti markantní jako v případě těchto anglosaských zemí, budou mít obyvatelé tendence existující nerovnosti spíše podhodnocovat. Naopak v zemích s relativně malými ekonomickými nerovnostmi, jako je ČR, mohou mít lidé přesnější představu o existujících nerovnostech nebo nerovnosti nadhodnocovat.

Podívejme se na vnímání rozdělení příjmů jednotlivci. Je logické očekávat, že jednotliví obyvatelé ČR se budou v tomto ohledu značně lišit. Pro každého respondenta s odpověďmi na všech pět otázek jsme proto spočítali hodnotu Giniho koeficientu, která odpovídá individuálně vnímanému rozdělení příjmů ve společnosti.¹² Hodnoty těchto individuálních Giniho koeficientů jsou v rozsahu od 0,03 do 0,78. Na individuální úrovni tedy percepce příjmových nerovností v ČR varíují mezi téměř úplnou rovností a takřka maximální nerovností. Průměrná hodnota vypočtená z individuálních Giniho koeficientů je 0,322, což oproti skutečnému Giniho koeficientu z roku 2015 (0,25) odpovídá nadhodnocení existujících nerovností.

Lze tento značný rozptyl ve vnímání příjmových nerovností na individuální úrovni vysvětlit prostřednictvím sociodemografických proměnných? Jelikož se jednotlivé sociodemografické skupiny v průměru významně neliší ve vnímání příjmových nerovností, odpověď na tuto otázku je negativní. Příjmové nerovnosti jsou vnímány velmi podobně napříč sociodemografickými skupinami, přičemž všechny sledované skupiny existující nerovnosti celkově nadhodnocují.

Obrázek 2 znázorňuje průměrné hodnoty Giniho koeficientů (a 95% intervaly spolehlivosti) pro hodnoty proměnných pohlaví, věk, dosažené vzdělání a čistý měsíční příjem osoby. Bodové odhady průměrných Giniho koeficientů jsou pro všechny skupiny v intervalu mezi 0,3 a 0,35; což při relativně velkých hodnotách směrodatných chyb průměrů neumožňuje zobecnit pozorované rozdíly na příslušné populace. Muži a ženy v průměru vnímají existující příjmové nerovnosti zcela stejně. U věku lze ze sledovaných sociodemografických

11 Dvě citované studie zkoumaly nerovnosti bohatství (a ne příjmové nerovnosti). Obecně platí, že v rámci kapitalistických zemí bývají nerovnosti bohatství větší než příjmové nerovnosti (kvůli výnosům z kapitálu, dědění bohatství a jejich mezigenerační akumulaci u nejbohatších lidí) (Neckerman a Torche, 2007, s. 338; Piketty, 2014, s. 244–246).

12 Hodnoty Giniho koeficientu byly počítány pomocí funkce *gini* z balíčku *reldist* v programu R. Autorem balíčku je Mark Handcock (Handcock a Morris, 1999).

proměnných pozorovat největší variabilitu mezi bodovými odhady, přičemž absolutně největší rozdíly panují mezi dvěma nejmladšími věkovými skupinami. Obrázek u dosaženého vzdělání jako proxy indikátoru individuálních kognitivních schopností a socioekonomických znalostí vůbec nenaznačuje, že by vyšší dosažené vzdělání bylo asociováno s přesnějším vnímáním rozdělení příjmů v ČR. U osobního příjmu lze pozorovat, že respondenti na koncích příjmového rozdělení nadhodnocují existující nerovnosti ve společnosti v menší míře než respondenti ve středu příjmového rozdělení (rozdíly ale nelze zobecnit).

Obrázek 2 | Vnímání příjmových nerovností sociodemografickými skupinami

Poznámka: Graf zobrazuje průměrné hodnoty Giniho koeficientů (a 95% intervaly spolehlivosti) v jednotlivých sociodemografických skupinách.

Zdroj: data agentury Median, vlastní výpočty

4. Preference ohledně rozdělení příjmů

Obrázek 3 znázorňuje tři pruhové grafy v podobě, v jaké byly prezentovány respondentům při dotazování, a zároveň zobrazuje četnosti odpovědí, které respondenti uvedli u jednotlivých párových srovnání společností. Podíl chybějících hodnot u každého ze tří párových srovnání představoval přibližně 5 % všech respondentů (u každé otázky přibližně 50 respondentů) a byl výrazně nižší než u otázek týkajících se vnímání příjmových nerovností. Relativní četnosti indikují, že většina respondentů pod závojem nevědomosti preferovala rozdělení příjmů odpovídající situaci v ČR (ve dvou párech, ve kterých ČR figurovala). U třetího srovnání zcela rovné společnosti (B) a nerovnější společnosti než české (C) preferovala pod závojem nevědomosti většina respondentů rovnou společnost (55 % platných odpovědí; 95% interval spolehlivosti je ohraničen 51,9 % a 58,1 %). Na základě četností odpovědí na tři otázky se zdá, že většina obyvatel ČR preferuje do jisté míry rovnou společnost současně před úplnou rovností a zároveň

i před nerovnějším uspořádáním. Tento závěr ale zatím nelze formulovat, jelikož z četností odpovědí na tři jednotlivé otázky nevíme, jestli se u české společnosti (A) jedná u obou příslušných otázek o ty samé respondenty.

Obrázek 3 | Rozdělení příjmů v různých typech společností a odpovědi respondentů u párových srovnání

Poznámka: Při dotazování byly tři pruhové grafy barevné. Barvy variovaly od zelené (1. kvintil), přes žlutou (3. kvintil) až po modrou (5. kvintil).

Zdroj: data agentury Median, Eurostat, vlastní výpočty

Protože respondenti vybírali ze tří různých uspořádání společností, které byly prezentovány po dvojicích, tak se každé jedno uspořádání u tří otázek vyskytovalo právě dvakrát. Pokud respondent u tří párových srovnání vybral dvakrát tu samou společnost, tato společnost představuje jeho dominantní preferenci. Pokud u každé ze tří dvojic otázek vybral vždy odlišnou společnost (tzn. jednou A, jednou B a jednou C), takovýto respondent nemá dominantní preferenci.¹³ Vzhledem k popsané konfiguraci otázek existují dvě situace: jedinec buď má dominantní preferenci, anebo dominantní preferenci nemá.

Přibližně 95 % respondentů má ohledně rozdělení příjmů ve společnosti dominantní preferenci.¹⁴ Zbýlých asi 5 % respondentů uvedlo ve svých odpovědích každou společnost

13 Pokud respondent zvolil u každé ze tří otázek jiný typ společnosti, jeho preference nejsou tranzitivní (z hlediska racionálnosti jsou některé formulované odpovědi v logickém protikladu).

14 V absolutních číslech se jedná o 927 z celkového počtu 1 023 respondentů. Zbylí respondenti buď nemají dominantní preferenci (47), anebo na otázky neodpověděli (resp. odpověděli jen na jednu nebo ani jednu otázku, 49 respondentů). Obrázek 4 a tabulka 1 pracují jen s respondenty, kteří uvedli odpověď současně na všechny tři otázky (974 respondentů).

právě jednou, a tudíž dominantní preferenci nemá. Velký koláčový graf ve středu obrázku 4 podrobněji specifikuje distribuci dominantních preferencí. Nejvíce respondentů preferuje rovné uspořádání společnosti (v populaci obyvatel ČR se tento podíl pohybuje v rozmezí od 36,6 % do 42,8 %).¹⁵ Českou společnost pod závojem nevědomosti vybralo jako svoji dominantní preferenci přibližně 35 % respondentů (v populaci se tento podíl pohybuje v rozmezí od 32,2 % do 38,2 %). Nelze tedy s jistotou konstatovat, že by v populaci obyvatel ČR jedna z těchto dvou dominantních preferencí výrazně převažovala. Spíše lze očekávat, že tyto skupiny jsou v zásadě stejně velké (nebo lidé s rovnostářskou preferencí jen mírně převažují). V české populaci existuje značný podíl lidí, který pod závojem nevědomosti preferuje úplnou rovnost obyvatel z hlediska výšky příjmu. Zároveň však přibližně stejně velká skupina obyvatel preferuje společnost, kdy z hlediska rozdělení příjmů pětina lidí s nejvyššími příjmy má celkem přibližně 3,5krát vyšší podíl na všech příjmech než pětina lidí s nejnižšími příjmy. Jen asi pětina obyvatel ČR preferuje výrazně nerovnější rozdělení příjmů než to aktuální (interval spolehlivosti v rozmezí od 17,5 % do 22,5 %).

Tři menší koláčové grafy z obrázku 4, na které směřují šipky, znázorňují preference lidí s jednotlivými dominantními preferencemi v situacích, kdy měli vybrat z dvojice společností, z kterých ani jedna nepředstavuje jejich dominantní preferenci. Například menší koláčový graf v pravém horním rohu znázorňuje odpovědi respondentů, jejichž dominantní preferencí je rozdělení příjmů odpovídající ČR, u otázky kde měli pod závojem nevědomosti vybrat, zda by raději žili ve zcela rovné společnosti nebo ve společnosti, která je nerovnější než jejich dominantní preference. Téměř dvě třetiny respondentů v této situaci upřednostnili společnost s příjmovými nerovnostmi před zcela rovnou společností.

U respondentů, jejichž dominantní preferenci představuje jedno z krajních uspořádání rozdělení příjmů (úplná rovnost nebo nerovnější společnost než česká), jsme v situaci, kdy není dostupná jejich dominantní preference, předpokládali, že se projeví tranzitivita preferencí. Pokud má respondent za svoji dominantní preferenci rovnou společnost, tak v situaci volby mezi českou a nerovnější společností bude preferovat ČR (protože ČR představuje situaci bližší jeho dominantní preferenci). Z menšího koláčového grafu ve spodní části obrázku 4 je patrné, že tranzitivita preferencí se v takto definované situaci projevila u 85 % respondentů s danou dominantní preferencí. Zbýlých 15 % těchto respondentů preferovalo nerovnější společnost a jejich celkové preference nejsou vnitřně konzistentní (tranzitivní). Dominantní preferenci v podobě rovné společnosti proto lze u těchto respondentů s vnitřně inkonzistentními odpověďmi zpochybnit.

Tranzitivní preferenci u 20 % respondentů dominantně upřednostňujících nerovnější uspořádání (v situaci volby mezi českou společností a rovnou společností) také reprezentuje situace odpovídající rozdělení příjmů v ČR. Tranzitivita preferencí se u těchto respondentů projevila ve větší míře než u úplné rovnosti. Konkrétně až 91 % respondentů dominantně preferujících nejvíce rovnou alternativu uvedlo, že preferují stratifikaci příjmů ve společnosti před úplnou rovností. Tito respondenti jsou tedy jednoznačně vymezeni proti rovnému rozdělení příjmů a pod závojem nevědomosti preferují nerovné rozdělení příjmů.

15 Všechny intervaly spolehlivosti v tomto textu jsou počítány na 95% hladině spolehlivosti.

Obrázek 4 | Preference ohledně rozdělení příjmů ve společnosti

Poznámka: Velký koláčový graf uprostřed obrázku zachycuje rozdělení dominantních preferencí. Menší koláčové grafy zachycují preference lidí s danou dominantní preferencí v situaci, kdy jejich dominantní preference nebyla k dispozici.

Zdroj: data agentury Median, vlastní výpočty

Celkem tedy většina obyvatel ČR dominantně preferuje alespoň určitou míru příjmových nerovností ve společnosti. Zcela rovná společnost není u lidí, pro které nepředstavuje jejich dominantní preferenci, velmi populární. Jinými slovy, pro velkou většinu lidí s odlišnými dominantními preferencemi nepředstavuje rovná společnost ve srovnání s nerovnými uspořádáními jejich druhou preferenci. I když představuje rovná společnost nejpočetnější dominantní preferenci, zároveň se u respondentů s jinými dominantními

preferencemi jedná o nejméně preferovanou alternativní variantu uspořádání společnosti. Naopak jednoznačně nejčastěji preferovanou alternativu pro lidi s dominantní preferencí v úplné rovnosti nebo nerovnější společnosti představuje česká společnost.

Navzdory skutečnosti, že formulace otázek týkajících se preferencí ohledně rozdělení příjmů ve společnosti neartikulovaly konflikt mezi rovností a efektivností, respondenti mohli o prezentovaných alternativách uvažovat prostřednictvím těchto antagonistických konceptů. Preferování rovné společnosti implikuje upřednostňování rovnoměrného dělení koláče před jeho velikostí. Dvě nerovné společnosti poskytují pobídky pro individuální snahu a možnosti vertikální sociální mobility, čímž zvyšují celkovou efektivnost. Preferování české společnosti jako alternativy mezi úplnou rovností a nerovnějším uspořádáním společnosti tedy může být interpretováno jako potenciální snaha respondentů vzájemně vyvažovat rovnost a efektivnost (Schwartz, 2011)¹⁶. Preferování nejvíc nerovného uspořádání může být chápáno jako přikládání ještě většího důrazu na příležitosti k dalším zdrojům příjmů a tedy větší celkové efektivnosti.¹⁷

Preferování rovné společnosti pod závojem nevědomosti může být vyjádřením dvou strategií. Jednak se může jednat o projev averze vůči nerovnosti, kdy někteří lidé negativně reagují na nerovné rozdělení zdrojů. Nejistota jedince o jeho vlastním postavení, způsobená závojem nevědomosti, potenciálně zvyšuje roli averze vůči nerovnosti, protože všichni aktéři jsou a priori ve stejné pozici, a nikdo si tedy nezaslouží víc nebo míň než ostatní (Engelmann a Strobel, 2004, s. 865). Druhou strategií představuje princip *maximin*, jehož cílem je vylepšit situaci nejvíc znevýhodněných členů společnosti. Obě tyto strategie vedou ke stejnému očekávání řazení preferencí (rovná společnost > česká společnost > nerovnější společnost). Lidé mající jako dominantní preferenci rovnou společnost a jako druhou preferenci českou společnost tedy svoje preference formulovali v souladu s *maximin* principem a averzí vůči nerovnosti.¹⁸ Naopak lidé, kteří mají jako dominantní preferenci nerovnější společnost, než je ta česká, a jako druhou preferenci českou společnost, formulovali preference v souladu s důrazem na efektivnost.¹⁹ Respondenty, kteří nemají dominantní preferenci, a tudíž jejichž preference nejsou tranzitivní, nelze těmito strategiemi vysvětlit.

Na závěr prozkoumáme rozdíly ve formulovaných preferencích mezi sociodemografickými skupinami. Tabulka 1 zobrazuje dominantní preference různých sociodemografických skupin (buňky obsahují řádková procenta). Ženy ve větší míře preferují rovné uspořádání společnosti než muži. V tomto případě se jedná o očekávané zjištění, jelikož mnoho výzkumů realizovaných napříč zeměmi prezentovalo tento vztah. Alesina a Giuliano v přehledové stati věnované preferencím ohledně redistribuce příjmů

16 V situaci volby mezi úplnou rovností a nerovnějším uspořádáním dvě třetiny těchto respondentů zvolily alternativu odpovídající efektivnosti než rovnosti.

17 Někteří autoři poukazují, že v běžné populaci (ve srovnání s lidmi s ekonomickým vzděláním) představuje idea efektivnosti ve srovnání s rovností významně méně důležitý faktor, jelikož si konotaci efektivnosti uvědomuje mnohem méně lidí než ideu rovnosti (Fehr *et al.*, 2005).

18 Jedná se o přibližně 34 % všech respondentů, kteří na otázky ohledně preferencí odpověděli.

19 Jedná se o přibližně 18 % všech respondentů, kteří na otázky ohledně preferencí odpověděli.

konstatují, že tento vztah zůstává přítomný i po současném kontrolování vlivu dalších proměnných měřených na individuální úrovni (Alesina a Giuliano, 2011, s. 95). Tudiž i po kontrolování vlivu osobního příjmu a dosaženého vzdělání (jako klíčových proměnných souvisejících s těmito preferencemi) mají ženy stále větší tendenci podporovat rovnější uspořádání společnosti než muži.

Tabulka 1 | Preference ohledně rozdělení příjmů ve společnosti pro různé sociodemografické skupiny (řádková %, n = počet platných případů)

	Rovná společnost	Česká společnost	Nerovnější společnost	Bez dominantní preference	n
Celkem	40	35	20	5	974
Pohlaví					
muž	36	36	22	6	465
žena	43	34	19	4	509
Věk					
18–24 let	26	45	25	5	85
25–34 let	40	32	22	6	226
35–44 let	35	42	18	6	200
45–54 let	36	37	21	6	175
55–64 let	45	27	25	3	129
65 a více let	52	31	14	3	159
Dosažené vzdělání					
základní	53	28	16	3	74
středoškolské bez maturity	43	35	17	5	378
středoškolské s maturitou	36	39	20	5	363
vysokoškolské	34	32	30	4	159
Čistý osobní měsíční příjem					
do 8 000 Kč	42	34	20	4	97
8–15 000 Kč	49	33	16	2	290
15–25 000 Kč	35	37	22	6	344
příjem nad 25 000 Kč	27	34	33	6	116
odmítl uvést příjem	40	35	16	9	127

Poznámka: V buňkách zvýrazněných tučným písmem je odpovídající absolutní hodnota adjustovaných standardizovaných reziduí větší než 2.

Zdroj: data agentury Median, vlastní výpočty

Obecně lze konstatovat, že preferování rovné společnosti roste s věkem. V nejmladší skupině obyvatel do 24 let má rovnou společnost jako dominantní preferenci jen přibližně čtvrtina lidí, přičemž v nejstarší skupině obyvatel starších 65 let je to až polovina. Takto významnou podporu u nejstarších obyvatel lze částečně vysvětlit jejich ekonomickým postavením, jelikož se téměř výhradně jedná o nepracující důchodce. Jejich postavení ve společnosti je ve srovnání s ostatními věkovými skupinami nejvíce závislé na státu a jeho institucích. Zároveň pravděpodobně sehrává svoji roli také s věkem postupně rostoucí averze k riziku (Albert a Duffy, 2012; Pålsson, 1996). Averze k riziku se projevuje i ve významně nejnižší podpoře rozdělení příjmů odpovídajícímu nerovnějšímu rozdělení než české společnosti. Zmíněná nejmladší skupina naopak nejvíc preferuje určitou míru stratifikace příjmů ve společnosti reprezentovanou ČR. Česká společnost také představuje nejčastěji uváděnou dominantní preferenci ve skupině obyvatel od 35 do 44 let.

U dosaženého vzdělání a osobního příjmu pozorujeme téměř totožné vztahy k formulovaným dominantním preferencím. Konkrétně s rostoucím vzděláním a rostoucím příjmem roste zastoupení podpory nerovnějších uspořádání společnosti. Naopak velmi vysoké zastoupení lidí s dominantní preferencí v podobě rovné společnosti je u lidí s nízkými příjmy a základním vzděláním. Vysoká podpora nejvíc nerovného rozdělení příjmů u lidí s vysokoškolským vzděláním (až 30 % v této kategorii vzdělání) může být způsobena očekáváním vzestupní sociální mobility. I když bylo v zadání otázek zdůrazněno, že by se jedinec náhodným způsobem mohl stát součástí kteréhokoliv kvintilu rozdělení příjmů, vědomí vlastního dosaženého vzdělání a s ním spojenými dovednostmi pravděpodobně sehrály roli při formulování preferencí. Naopak u lidí se základním vzděláním a nízkými příjmy může být příčinou dominance rovné společnosti averze k nerovnosti a zároveň vědomí, že jejich relativní situace by se v rovné společnosti zlepšila. Obdobné výzkumy také ukázaly, že se snižujícím se příjmem roste preferování rovnějšího rozdělení příjmů ve společnosti (Norton a Ariely, 2011; Norton *et al.*, 2014).

Závěr

Realizované šetření ukázalo, že vnímání rozdělení příjmů v ČR nekopíruje vzorce vnímání doposud zjištěné v dalších zemích. Obyvatelé ČR nadhodnocují celkovou míru existujících příjmových nerovností. Nadhodnocení je důsledkem očekávání, že na obyvatele s nejnižšími příjmy připadají menší podíly všech příjmů, než je tomu ve skutečnosti. U pětiny obyvatel s nejvyššími příjmy naopak lidé očekávají mnohem vyšší podíly na celkových příjmech, než je tomu ve skutečnosti. Mezi jedinci existují velmi významné rozdíly v jejich vnímání příjmových nerovností, přičemž většina lidí existující příjmové nerovnosti v rozličné míře nadhodnocuje.

České nadhodnocování nerovností je tak v kontrastu s výsledky obdobných studií realizovaných v USA a Austrálii (Norton a Ariely, 2011; Norton *et al.*, 2014), kde respondenti existující ekonomické nerovnosti významně podhodnocují. Nabízí se formulování hypotézy, že vnímání ekonomických nerovností a směr jeho potenciálního vychýlení souvisí s mírou ekonomických nerovností v zemi. Jelikož tuto domněnku nelze prokázat na příkladu pouhých tří zemí, které jsou v souladu s hypotézou, pro posouzení odůvodněnosti této

domněnky bude nezbytný výzkum ve větším počtu zemí. Toho by mohlo být dosaženo replikací šetření v dalších zemích nebo zařazením obdobné metody zkoumání percepce ekonomických nerovností do velkých mezinárodních šetření typu ISSP nebo ESS.

V případě preferencí ohledně ideálního rozdělení příjmů ve společnosti studie aspirovala na zkoumání obecnější hodnotové orientace lidí, které měly být formulovány bez znalosti individuální pozice aktéra v sociální struktuře. Analýza vztahů mezi dominantními preferencemi ohledně rozdělení příjmů a sociodemografickými proměnnými podle očekávání zjistila, že postavení ve společnosti má určitý vliv na formulované preference. Někteří respondenti očividně formulovali své preference v souladu s maximalizací individuálního užitku (ať už v případě lidí s nižšími příjmy častěji preferujícími zcela rovné uspořádání, nebo lidí s vyššími příjmy častěji preferujícími výrazně stratifikované rozdělení příjmů). Otázkou tedy zůstává, zda preference odpovídají představě respondentů o spravedlivém uspořádání společnosti (resp. zda je pro ně důležitější idea rovnosti nebo efektivnosti), nebo jsou preference vyjádřením přesvědčení, že jejich individuální charakteristiky (zejména dosažené vzdělání) by jim v nerovném uspořádání společnosti významně zvýšily šance vertikální sociální mobility (a to i v nevýhodné situaci náhodného přiřazení do pětiny obyvatel s nejnižšími příjmy).

V ČR existují skupiny obyvatel s odlišnými preferencemi ohledně rozdělení příjmů. Absolutní většina obyvatel preferuje společnost, ve které existuje určitá stratifikace příjmů. Nejstratifikovanější alternativu uspořádání společnosti přitom mnohem častěji preferují lidé s vysokoškolským vzděláním a lidé s vyššími příjmy. Preference lidí dominantně upřednostňující tuto alternativu společnosti jsou téměř výhradně tranzitivní, a tudíž formulované v souladu s principem efektivnosti. Na druhé straně přibližně čtyři desetiny obyvatel preferují uspořádání společnosti, ve kterém mají jednotlivé části populace stejně vysoké příjmy. Jedná se častěji o starší obyvatele s nižším dosaženým vzděláním a nižšími příjmy. Téměř všichni tito lidé formulovali preference v souladu s maximin principem a averzí vůči nerovnosti. Pod závojem nevědomosti se tedy přiklonili k alternativě, která zlepšuje situaci nejméně zvýhodněným členům společnosti (a v rámci diskutovaného antagonismu mezi rovností a efektivností zmenšuje celkové příjmy před jejich zdaněním a následným přerozdělením). Respondenti patrně nedisponovali informacemi, v jaké míře by takto radikální přerozdělovací mechanismus vedoucí k úplné rovnosti zvýšil disponibilní příjmy obyvatel v dolním kvintilu příjmového rozdělení, a ani jaký by měl efekt na velikost koláče všech příjmů před zdaněním. Vyjádřeno Okunovou známou metaforou „děravého kbelíku“ (Okun, 2015), respondenti nedisponovali informací, jaká část kbelíku by kvůli vládnímu přenášení kbelíku od lidí s nejvyššími příjmy k těm s nejnižšími po cestě vytekla.

Literatura

Albert, S., Duffy, J. (2012). Differences in Risk Aversion between Young and Older Adults. *Neuroscience and Neuroeconomics*, 1, 3–9, <https://doi.org/10.2147/NAN.S27184>

Alesina, A., Giuliano, P. (2011). Preferences for Redistribution, in Benhabib, J., Bisin, A., Jackson, M. O., eds., *Handbook of social economics*. Vol. 1A (first edition). Amsterdam: Elsevier, pp. 93–131. ISBN 978-0-444-53187-2.

- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: what can be done?* Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-50476-9.
- Cruces, G., Perez-Truglia, R., Tetaz, M. (2013). Biased Perceptions of Income Distribution and Preferences for Redistribution: Evidence from a Survey Experiment. *Journal of Public Economics*, 98, 100–112, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2012.10.009>
- Engelhardt, C., Wagener, A. (2014). *Biased Perceptions of Income Inequality and Redistribution*. Kiel und Hamburg: ZBW. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/handle/10419/100395>
- Engelmann, D., Strobel, M. (2004). Inequality Aversion, Efficiency, and Maximin Preferences in Simple Distribution Experiments. *The American Economic Review*, 94(4), 857–869, <https://doi.org/10.1257/0002828042002741>. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3592796>
- Fehr, E., Naef, M., Schmidt, K. M. (2005). *The Role of Equality and Efficiency in Social Preferences*. Social Science Research Network. Rochester SSRN Scholarly Paper No. 883712. Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/abstract=883712>
- Gimpelson, V., Treisman, D. (2015). *Misperceiving Inequality*. IZA Discussion Papers. Working Paper No. 9100. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/handle/10419/113975>
- Handcock, M. S., Morris, M. (1999). *Relative Distribution Methods in the Social Sciences*. New York: Springer. ISBN 0-387-98778-9.
- Mitchell, G., Tetlock, P. E., Mellers, B. A., Ordóñez, L. D. (1993). Judgments of Social Justice: Compromises between Equality and Efficiency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 629–639, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.4.629>
- Neckerman, K. M., Torche, F. (2007). Inequality: Causes and Consequences. *Annual Review of Sociology*, 33(1), 335–357, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131755>
- Norton, M. I., Ariely, D. (2011). Building a Better America-One Wealth Quintile at a Time. *Perspectives on Psychological Science*, 6(1), 9–12, <https://doi.org/10.1177/1745691610393524>
- Norton, M. I., Neal, D. T., Govan, C. L., Ariely, D., Holland, E. (2014). The Not-So-Common-Wealth of Australia: Evidence for a Cross-Cultural Desire for a More Equal Distribution of Wealth. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 14(1), 339–351, <https://doi.org/10.1111/asap.12058>
- Okun, A. M. (2015). *Equality and Efficiency: the Big Tradeoff*. Washington: Brookings Institution Press. ISBN 978-0-8157-2653-1.
- Ordóñez, L. D., Mellers, B. A., (1993). Trade-offs in Fairness and Preference Judgments, in Mellers, B. A., Baron, J., eds., *Psychological Perspectives on Justice: Theory and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 138–154. ISBN 978-0-521-43199-6.
- Pålsson, A.-M. (1996). Does the Degree of Relative Risk Aversion Vary with Household Characteristics? *Journal of Economic Psychology*, 17(6), 771–787, [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(96\)00039-6](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(96)00039-6)
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-43000-6.
- Piketty, T. (2015). *The Economics of Inequality*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-0-674-50480-6.
- Rae, D. W., Yates, D., Hochschild, J., Morone, J., Fessler, C. (1981). *Equalities*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 0-674-25980-7.

- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 0-674-00077-3.
- Řeháková, B. (2000). Jak vnímáme příjmové nerovnosti a jaké bychom je chtěli mít. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 36(1), 23–40.
- Schwartz, B. (2011). A New Veil of Ignorance? Commentary on Norton and Ariely (2011). *Perspectives on Psychological Science*, 6(1), 19–20, <https://doi.org/10.1177/1745691610393530>
- Stiglitz, J. E. (2013). *The Price of Inequality*. New York: W. W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-34506-3.
- Tversky, A., Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131.
- Večerník, J. (1996). Incomes in Central Europe: Distributions, Patterns and Perceptions. *Journal of European Social Policy*, 6(2), 101–122, <https://doi.org/10.1177/095892879600600202>